

R. U. R.

KONTEXT AUTOROVY TVORBY

1. pol. 20. století – meziválečná doba

Karel Čapek (1890–1938)

- nejmladší ze tří dětí (Josef – malíř, spisovatel; Helena – autorka vzpomínkové knihy Moji milí bratři) - žurnalista, prozaik, dramatik, překladatel, kritik, esejista, cestovatel, psal knihy pro děti
- znal se Masarykem (Hovory s TGM), oficiální autor; mluvčí Hradu
- studoval gymnázium v Hradci Králové, po odhalení jím organizovaného protirakouského spolku přešel do Brna => maturoval v Praze, potom FF UK (studoval – filozofii, estetiku, dějiny výtvarného umění, germanistiku, anglistiku a bohemistiku)
- po škole vychovatel => knihovník Národního muzea => do r. 1938 redaktor Národních listů a Lidových novin, ve Vinohradském divadle 1921-23 jako dramaturg a režisér
- zvolen prvním předsedou československého PEN klubu (celosvětové sdružení spisovatelů)
- v r. 1935 se oženil se spisovatelkou a herečkou Olgou Scheinpflugovou
- po abdikaci E. Beneše v roce 1938 se stal posledním symbolem první republiky
- zemřel pár měsíců před plánovaným zatčením gestapem 25. 12. 1938
- Čapek byl velice dobrým amatérským fotografem
- patřil mezi přední sběratele etnické hudby (dnes v majetku Náprstkova muzea)
- často cestoval, rád zahraničil, měl rád zvířata, sbíral LP desky

publicistická činnost

- pěstoval především fejeton, sloupek a causerii, vyšlo mnoho výborů

V zajetí slov – o frázích, Na břehu dnů, Kritika slov a úsloví

fejtony: cestopisné Italské listy, Anglické listy, Obrázky z Holandska, Cesta na sever, Výlet do Španěl, a o lidech, např. **Zahradníkův rok, Jak se co dělá, Měl jsem psa a kočku**

utopická díla

dramata i romány, převratný vynález má špatné účinky na lidstvo

- katastrofy jsou varování, Čapek nevěřil technice, vždy je v kontrastu s přírodou

Krakatit – román o zneužití vynálezu. Inženýr Prokop objevil třaskavinu, která byla schopná zničit svět. Třaskavinu mu někdo ukradne a on pátrá, kdo, všichni ji chtějí jen zneužít.

Válka s mloky

noetická trilogie

Čapek se zabýval pragmatismem – filozofický směr, kritériem pravdy je užitečnost, hodnota, úspěšnost – pravdivé je to, co má praktický důsledek. -> pravda je relativní

noetický = poznávací

- práce z počátku 30. let

- 3 romány s nezávislým dějem, spojitost – možnost poznání druhého člověka

Hordubal, Povětroň, Obyčejný život

Čapek proti fašismu

- vystupoval jasně a ostře

Bílá nemoc – drama, konflikt mezi doktorem Galénem a diktátorem Maršálem s fašistickými rysy. Galén má lék proti smrtelné bílé nemoci, který vydá jen proti slibu míru.

- sebeušlechtlejší člověk nezmuže nic proti organizovanému zločinu

Matka – drama, námět od manželky Olgy, reakce na válku ve Španělsku

- matka si povídá se zemřelými muži ze své rodiny (s manželem a se 4 syny). Naživu je pouze Toni. Matka slyší v rádiu hlášení o tom, že jsou zabíjeni i děti, a sama posílá Toniho do války.

pohádky

výrazné rysy Čapkových pohádek:

- pohádkový svět není vysloveně kouzelný, bytosti jsou polidštěné
- děj se odehrává na konkrétním místě
- nevystupují v nich vysloveně zlé postavy, např. loupežníci jsou spíš dojemní
- hromadění synonym, užívání novotvarů

Devatero pohádek – a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek

Dášeňka čili Život štěněte

výběr z dalších známých děl:

Ze života hmyzu – alegorické drama, hmyz má lidské vlastnosti. Sjednocujícím prvkem je tulák. Povídky z jedné kapsy, Povídky z druhé kapsy – sám Čapek rozděloval povídky na noetické (objevování skutečnosti) a justiční (jak trestat?)

Hovory s T. G. Masarykem – rozhovor, který vznikl 7 let

LITERÁRNÍ / OBECNĚ KULTURNÍ KONTEXT

- představitel humanistické demokratické literatury = demokratický proud

- meziválečná česká próza

(Na jeho tvorbu mělo velký vliv jeho filosofické a estetické vzdělání, především pragmatismus a expresionismus, dále ho velmi ovlivnila vědeckotechnická revoluce, v mnoha dílech vyjadřoval obavu, že jednou technika získá moc nad člověkem.)

současníci

Josef Čapek (1887–1945)

malíř (kubismus), básník, prozaik, dramatik

společné práce:

Krakonošova zahrada, Ze života hmyzu, Adam stvořitel

vlastní práce:

Stín kapradiny – baladická novela, dva mladíci zabili hajného, když je přistihl při pytláčení Povídání o pejskovi a kočičce – pohádky

Básně z koncentračního tábora – vzpomínání na ženu, bratra,... život na svobodě

Karel Poláček (1892–1944)

Rychnov nad Kněžnou, soudnickář a fejetonista v Lidových novinách

- židovský původ, zahynul roku 1944 v Osvětimi

- považován za tvůrce sloupku (přinesl něco mezi fejetonem a povídkou) tvorba pro děti: Edudant a Francimor, Bylo nás pět

humoristické knihy: Michelup a motocykl, Muži v ofsajdu

Židovské anekdoty – rád vyprávěl vtipy

Eduard Bass (1888–1946)

spisovatel, novinář, redaktor, herec, autor textů pro kabaret Klapzubova jedenáctka – moderní pohádka pro mládež

Cirkus Humberto – jediný autorův román, hodnocen nejvýš

LITERÁRNÍ DRUH drama

LITERÁRNÍ ŽÁNŘ tragédie

ČASOPROSTOR v budoucnosti(nespecifikováno), Rossomův ostrov, vmyšlená budova továrny

TÉMA technický pokrok – výroba robotů a jeho katastrofické následky, následky povýšení se nad boha

- Zájem o moderní vědu a techniku, ale také obavy o její zneužití a osud lidstva

MOTIVY moderní technologie, válka, pohlednost, zláza, vynález pokrok, lidská práce, emoce,

VYPRAVĚČ

- Přímou vypravěč není
- Vyprávěcí způsoby: přímá řeč jednotlivých postav, proložena scénickými poznámkami vypravěče
- Monology a dialogy

POSTAVY

- Harry Domin – (dominus = lat. pán), centrální ředitel Rossumových Univerzálních Robotů, má ušlechtilou myšlenku – chce lidi zbavit práce a dřiny tím, že je nahradí roboty a zruší tak otroctví
- Inž. Fabry – (faber = lat. kovář, fabrika = továrna), generální technický ředitel R.U.R.
- Dr. Gall (podobně v Bílé nemoci – Dr. Gallén) – přednosta fyziologického a výzkumného oddělení R.U.R.
- Dr. Hallemeier – (hell = něm. světlý, jasný), přednosta ústavu pro psychologii a výchovu Robotů
- Konzul Busman – (z anglického slova businessman), generální komerční ředitel R.U.R.
- Stavitel Alquist – šéf staveb R.U.R., starší než ostatní ředitelé, jediný, kdo přežil povstání robotů, protože se neštítel práce, představitel starých hodnot, jeho ústy mluví sám Čapek (práce šlechtí)
- Helena Gloryová – dcera prezidenta, později manžela Domina, aktivistka, krásná mladá dívka, tragická postava – naivní, neplodná, zbytečná
- Nána – chůva Heleny, roboti se jí protíví od samého začátku – pokládá je za výtvar proti pánu bohu, zřejmě vesnického původu (nespisovná mluva)
- Marius – robot, sluha Domina
- Sulla – robotka, služka Domina
- Rádus – robot, který vede povstání
- Damon
- Robot Primus (= první => Adam v Bibli)
- Robotka Helena (pojmenována podle Heleny Gloryové)
- Robotský sluha
- starý Rossum – vynálezce živé hmoty, a tedy i robotů
- mladý Rossum – synovec starého Rossuma, začal s tovární výrobou robotů

jména postav mají často skrytý význam a pocházejí z různých jazyků

KOMPOZIČNÍ VÝSTAVBA

- Chronologická
- Předehra a 3 dějství (velké časové posuny) rychlé dialogy
- Předehra – seznámení s chodem továrny
- Seznam a krátký popis osob

JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY

- Rychlé srozumitelné dialogy s výjimkou Alquistova monologu
- Spisovný jazyk s výjimkou Nány, bez knižních slov, hovorová řeč
- Poprvé použito slovo robot a jiné neologismy, cizí pojmy
- Odborné výrazy se objevují minimálně
- Časté zvolací věty a časté otázky
- Jazyk autora: scénické poznámky spisovně

ZAJÍMAVÉ MYŠLENKY V DÍLE

Poukazuje na problematičnost technického pokroku

JAK TOTO DÍLO MŮŽE PROMLOUVAT K SOUČASNÉMU SVĚTU / MLADÉMU ČLOVĚKU

1. Umělá inteligence a robotizace 🤖

- Čapek ve *R.U.R.* předpověděl rozvoj automatizace a umělé inteligence.
- Dnes se řeší otázky, zda AI a roboti nahradí lidskou práci, jaké mají mít pravomoci nebo zda by mohli získat vědomí.
- Debaty o regulaci AI a etických hranicích vývoje jsou velmi aktuální (ChatGPT, robotika, samořídící auta).

2. Odlidštění a vyhoření 🧑🏽🔥

- V *R.U.R.* se lidé spoléhají na roboty natolik, že sami přestávají být aktivní a směřují k zániku.
- Dnes máme problém s vyhořením, přetížením pracovní silou, a otázku, zda nám technologie pomáhají, nebo nás nahrazují.
- Sociální sítě a digitální život mohou způsobit odcizení podobné tomu, jaké Čapek popisuje.

3. Vztah člověka a technologie 🧑🏽💻

- Zatímco ve *R.U.R.* se roboti vzbouří proti lidem, dnes se obáváme, že AI by mohla být zneužita (deepfakes, kybernetická válka, algoritmická manipulace).
- Otázka, zda technologie slouží lidem, nebo je lidé zneužívají ke špatným účelům, je stále relevantní.

4. Sociální a ekonomické nerovnosti 💰

- *R.U.R.* ukazuje, jak elity využívají technologii ke zbohatnutí, aniž by se zajímaly o její dopady.
- Dnes se obáváme, že automatizace prohloubí nerovnosti mezi těmi, kdo technologie vlastní, a těmi, kdo o práci přijdou.

5. Hrozba ekologické nebo civilizační katastrofy 🌍

- Roboti v *R.U.R.* se vymknou kontrole a vedou k zániku lidstva.
- Podobně dnes čelíme globálním krizím (klimatická změna, biologické hrozby), kde technologie hraje dvojí roli – může nás zachránit, nebo zničit.

DĚJ

Děj se odehrává v továrně na roboty. Reditele Domina navštíví dcera šlechtice Helena, která chce vidět výrobu robotů. Je členem Ligy humanity, která má za cíl zrovnoprávnit roboty a lidi. V továrně se však dozvídá, že roboti nemají city, tedy ani duši. Jsou určeni pouze pro práci, mohou se však naučit v podstatě cokoli, co jim člověk předloží – v tomto směru jsou dokonalí. Je jí přednesena krátká přednáška o vzniku robotů (vynalezl je doktor Rossum – jeho synovec však místo jednotlivých „lidí“ zavedl průmyslovou výrobu ve velkém). I když Helena nesouhlasí s výrobou robotů, nakonec uzná, že má Domin vlastně pravdu, když jí nastíní, že lidé by se nemuseli dívat do úmoru a rvát se o chleba v momentě, kdy nastane hojnost všeho a všechnu práci budou dělat roboti (v samotné továrně jich pracuje velké množství). Směřovalo by to tedy k ráji na zemi. Roboti jsou dokonalí, ale občas je popadne jakýsi amok, kdy do všeho mlátí – pak jdou na věčný odpočinek do stoupy.

Po chvíli se objeví několik nadřízených výroby (Alquist, Fabry, Gall, Hallemeier, Busman), kteří se také seznámí s Helenou – když odchází udělat snídani, požádá rychle Dominu Helenu o ruku s tím, že by to udělali za chvíli ostatní a že si Helena stejně musí někoho vybrat.

Následující dějství se odehrává po deseti letech – Helena se nachází v pokoji, který jí nechal zřídit Domin. Má své dva oblíbené roboty – Radiuse a Helenu. Radiovi dá k dispozici celou knihovnu, aby vstřebával informace, Helena je naopak jaksi „k ničemu“, ale je krásná (byla vyrobena jako nedokonalá kopie své paní). Helena dostane jako dar od Domina loď *Ultimus*, což znamená „poslední“ – je to válečná loď. V tomto momentě začne být Helena nervozní, neboť se jí zdá, že se kolem děje něco vážného. Bavi se o tom se svojí chůvou Nánou, která je zde jakoby „selským rozumem“, který varuje před situací, která nastává. Roboti jsou skoro všude a ženy přestanou rodit, neboť vlastně není proč. Neplodnost je zde přirovnána k „hluchým květům“, které byly vypěstovány na Heleninu počest, nejsou však schopné se rozmnožit – a rozmnožování a duše byly jedinou výsadou člověka proti robotům. Do toho se zdá, že všichni lidé v továrně jsou nervozní a něco se chystá. Helena se najednou rozhodne spálit tajemství výroby robotů, aby ukončila jejich výrobu.

Je zde vložen Helenin [rozhovor](#) s Alquistem, který také nesouhlasí s masovým šířením robotů bez duše. Když si chce ulevit, nedělá v podstatě nic pro záchranu lidí, situaci řeší tím, že staví dům. Na nepřímé přání Heleny vyrobí během tří let několik robotů, kteří mají zvýšenou iritabilitu – schopnost reagovat na vnější podněty. To se ukáže jako osudný omyl, když se roboti na celém světě vzbouří s hesly podobnými všem revolucím. Vůdci této masy jsou vždy tito „upravení“ roboti. Podaří se jim vyhladit lidstvo, i zabarikádované továrny s Helenou uvnitř budovy – jejich spásou mohlo být právě předání tajemství výroby, které však bylo zničeno. Roboti nechají naživu jen Alquista, neboť ho viděli pracovat, a proto ho považují za svého. Třetí dějství: Alquist je nucen najít způsob, jak oživit mrtvé maso nových robotů – roboti se vyrábí dál, chybí však způsob, jak jim dát život. Alquist žádá, aby našli aspoň jediného člověka, všichni jsou však mrtví. Aby našli způsob oživení, nechá se pitvat vůdce robotů Damon. Nic však neobjeví a Alquistovi se udělá z pitvy psychicky zle.

Následuje rozhovor robota Primuse a robotky Heleny. Primus jí tvrdí, že je krásná. Když chce Alquist pitvat jednoho z nich, vzájemně se brání. Alquist tedy pozná, že je mezi nimi pouto lásky a posílá je pryč, aby začali plodit. Jsou zde přirovnání k Evě a Adamovi.